

Отзвук далеких событий

Документы государственных архивов Республики Беларусь о голоде 1932–1933 годов в Украине

В начале 1930-х годов Советский Союз пережил великий голод, кульминацией которого стал 1933 год, унесший жизни миллионов людей. Это одна из самых трагических страниц в мировой истории XX века.

Голод в СССР в 1932–1933 годах явился прямым результатом политики насильственной коллективизации и неразрывно связанных с ней принудительных хлебозаготовок по принципу продразверстки, осознанных политических решений И.В. Сталина и его ближайшего окружения по ее воплощению в жизнь. Данная политика по отношению ко всему советскому крестьянству привела к страшной трагедии. Именно крестьяне в СССР стали основными жертвами голода. Голодали и умирали от голода практически на всей территории страны – в Украине, Поволжье, Центрально-Черноземном районе, Сибири, Беларуси, Казахстане, Средней Азии, на Южном Урале, Северном Кавказе и в других регионах. Голод 1932–1933 годов носил общесоюзный характер. Это была общая трагедия народов СССР.

В эпицентре великого голода оказались главные зернопроизводящие регионы СССР – Украина, Поволжье, Центрально-Черноземный район, Северный Кавказ, Западная Сибирь, Южный Урал.

В Беларуси голод охватил преимущественно ее южные и центральные районы. По подсчетам белорусских историков, только в одном Наровлянском районе за 1932–1933 годы от голода умерло до 1000 человек.

В настоящее время существует обширная и разнообразная литература по теме голода в СССР начала 1930-х годов. В историографии определились две основные точки зрения относительно его причин, масштабов и последствий. Сторонники первой придерживаются концепции о «голодоморе в Украине» в 1932–1933 годах как специфически украинском феномене, «геноциде народа Украины со стороны сталинского режи-

ма» с целью «не допустить ее выхода из СССР».

Представители второй точки зрения рассматривают этот голод как результат просчетов сталинской политики форсированной коллективизации, неразрывно связанной с более общей проблемой – индустриальной модернизацией СССР, осуществлявшейся в конце 1920-х и в 1930-е годы насильственными методами сталинским режимом в силу его природы и особенностей личности И.В. Сталина.

В настоящее время тема голода начала 1930-х годов вышла за рамки чисто научной дискуссии и получила общественно-политическое звучание как в государствах бывшего СССР, так и за их пределами. И это вполне закономерно, поскольку его многомиллионные жертвы не могут быть не замечены и преданы забвению. Они вызывают к совести современников, являются укором всем тем, кто забыл об этой трагедии.

Вместе с тем трагические события начала 1930-х годов чрезмерно политизируются некоторыми политиками и исследователями в Украине и ряде государств Евросоюза, в США, Канаде и др. Общественному мнению насаждается концепция об исключительном характере голода 1932–1933 годов на территории бывшей УССР.

В данную публикацию включены документы Национального архива Республики Беларусь, Государственного архива Витебской области, Государственного архива Минской области и Государственного архива общественных объединений Могилевской области. Сведения, содержащиеся в этих документах, обнародуются впервые. Они позволяют узнать, какой отзвук события в Украине получили на территории Беларуси, как реагировали на них власти.

Тексты документов на белорусском языке публикуются с сохранением орфографии и пунктуации, которых придерживались их авторы. Явные погрешности текста, не имеющие смыслового значения, исправлены без каких-либо оговорок. Сокращения раскрыты в квадратных скобках.

№ 1 Пастанова Бюро ЦК КП(б)Б «Аб наплыве сялян і колгаснікаў з Украіны ў БССР для скупкі хлеба»

3 красавіка 1932 г.
Строга сакрэтна

За апошні час у радзе паўднёвых раёнаў БССР (Гомель, Бабруйск, Рагачоў і інш.) назіраецца вялікі наплыў украінскіх сялян і колгаснікаў, скупаюшчых хлеб. Сярод гэтых сялян маецца частка спекулятыўных кулацкіх элементаў, якія займаюцца скупкай і спекуляцыяй хлебам. Кулацкімі і антысавецкімі элементамі гэты наплыў выкарыстоўваецца для правядзення контр-рэвалюцыйнай антысавецкай агітацыі і сеяння паникі.

ЦК прапануе кіравацца наступным:

1. Не дапускаць ужывання ніякіх адміністрацыйных мер у адносінах украінскіх сялян і колгаснікаў, пакупаючых хлеб на базарах.
2. Рашуча прасякаць факты спекуляцыі і скупкі для гэтае мэты хлеба. У адносінах спекулянтаў і перакупшчыкаў, выяўленых на базарах і ў вёсках, ДПУ прымаць адпаведныя меры.
3. У мэтах процідзеінічання контр-рэвалюцыйнай агітацыі райкомам КП(б)Б раёнаў, наводненых прыязджаючымі, пасылаць на базары групы вытрыманых агітатараў-камуністаў для правядзення растлумачальнай работы і процідзеінічання антысавецкай, кулацкай агітацыі.
4. Чыгуначнай адміністрацыі строга сачыць за захаваннем існуючых правіл перавозкі ручнога багажа і абмяжаваннем перавозкі хлебных грузаў багажом.

Адначасова не дапускаць якіх-бы та ні было форм градазідельных атрадаў.

Сакратар ЦК КП(б)Б Шаранговіч

НАРБ. Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 5621. Л. 289. Арыгінал. Машынапіс.

№ 2 Докладная записка старшыні праўлення Калгасцэнтру БССР Міцко сакратару ЦК КП(б)Б М.Ф. Гікалу аб наплыве калгаснікаў з Украіны

16 красавіка 1932 г.

За апошні час, амаль кожны дзень прыязджаюць дэлегацыі з калгасаў Украіны з адносінамі і просьбамі раённых арганізацый аб аказанні дапамогі як у набыццці прадуктаў харчавання, так і пасеўнога матэрыялу. Адна дэлегацыя з Крэменчугскага раёна была ў нас з хадайніцтвам нават Калгасцэнтру Украіны (копіі дакументаў дэлегацыі, якая была ў нас сёння, пры гэтым прыкладаюцца).

Аб прычынах адсутнасці насення і хлеба прыязджаючыя тлумачаць тым, што «у нас усё выкачалі ў нарыхтоўку і няма чаго есці і сеяць». З такімі «матывамі» прыязджаючыя ў БССР калгаснікі Украіны звараваюцца да калгаснікаў, прыязджаючы ў нашы калгасы.

Зусім зразумела палітычная шкоднасць такіх «дэлегацый», якія, паўтараю, амаль кожны дзень бываюць у Калгасцэнтру.

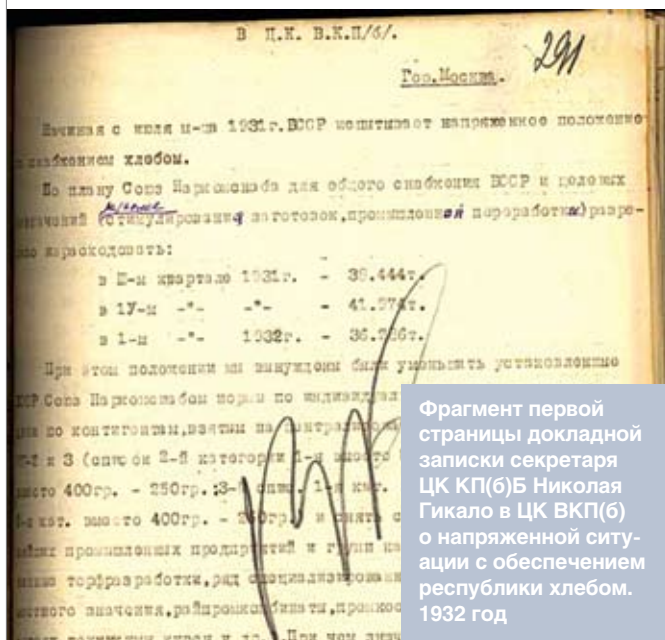
Я лічу, што трэба звярнуць увагу ЦК КП(б)У на такое ненармавае становішча, калі кожны раён і асобныя калгасы ездзяць за набыццём хлеба і насення, з хадайніцтвамі, нават, з боку партыйных ячэй.

Кожны такі прыезд прадстаўнікоў калгасаў з вышэй паказанымі «матывамі» шырока выкарыстоўваецца кулацтвам у сваёй барацьбе супроць нас. І той факт, што ўсе гэтыя дэлегацыі прымушаны зваражвацца назад без належных вынікаў, у сваю чаргу, прыносіць вялікую палітычную шкоду.

Старшыня праўлення Калгасцэнтру БССР Міцко

НАРБ. Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 6281. Л. 19–19 адв. Арыгінал.

Машынапіс.

Фрагмент первой страницы докладной записки секретаря ЦК КП(б)Б Николая Гикало в ЦК ВКП(б) о напряженной ситуации с обеспечением республики хлебом. 1932 год

№ 3 З інфармацыі Г. Шыпко ў Мінскі гарком КП(б)Б «Аб адсутнасці міліцэйскага паста каля чыгуначнага вакзала»

Красавік 1932 г.

Трэба адзначыць, што няма ў блізі вакзала міліцэйскага паста, а пост ООДПУ на адлег і не так блізка да вакзала.

У 8 гадз. на вакзале можна было атрымаць мясцовыя газеты, а пры вячэрнім аглядзе мне прадалі цэнтральныя газеты – «Правда», але з прымусовым нумарам газеты Саюзлеса.

Можна зрабіць заключэнне, што хлеб па прэжнім уўбывае з горада, але толькі магчыма ў меншай колькасці і больш скрыта.

Настроі сярод рабочых можна было заўважыць у гутарцы: кажуць, што цяпер працуюм на сяляніна, бо ўсе аддаем яму за дорогога стуючыя прадукты.

Меліся чуткі сярод сялян, што ў Гомель прыязджаюць за хлебам з Украіны і прывозяць апошнія рэчы, толькі купіць хлеб.

Трэба адзначыць, што разгаворы вядуцца вельмі скрыта, толькі сярод паасобных невялічкіх груп, у большасці знаёмых, і як правіла ў чэргах. І на вакзале ніякіх размоў нельга пачуць.

Г. Шыпко

Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці. Ф. 164п. Воп. 1. Спр. 128.

Л. 108. Машынапісная копія.

№ 4 Указанне старшыням сельпо Бабруйскага раёна аб нарыхтоўцы і адгрузцы бульбы Харкаўскай вобласці

23 сакавіка 1933 г.

Пасеўная

Нягледзячы на пастановы нарады старшынь С[пажывецкіх] Т[аварыстваў] аб дачы штодзённа звестак аб нарыхтаванай бульбе для адгрузкі Харкаўскай вобласці, да гэтага дня звестак не маем і мы не можам паведаміць ЦК партыі і СНК аб наліччы нарыхтаванай бульбы і адгрузкі. Гэта злачынства трэба разглядаць, як нежаданьне выконваць дырэктывы па веснавому севу.

У апошні раз катэгарычна прапануем штодзённа а 8–9 гадз. увечары паведамляць па тэлефону альбо пісьмова аб наліччы нарыхтаванай бульбы за аперацыйны дзень.

Уся бульба, якая Вам дадзена па заданьню, павінна быць нарыхтавана да 1 красавіка г[этага] г[ода] з такім разьлікам, каб штодзённа нарыхтаваць, згодна дадзенага Вам пляну, для чаго мабілізуйце ўсе сілы актыву.

Ніякіх аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын не павінна быць, а будзем разглядаць, як яўнае нежаданьне выконваць дырэктывы вышэйстаячых ворганаў і зрыў веснавога севу.

У другі раз напамінаем, што пры райзаге вызначана дзяжурства да 12-ці гадз. ночы штодзённа, а пасля 12-ці гадз. па неабходнасьці званіце па тэл. № 5-52, кв[атэра] дырэктара райзага.

Плян адгрузкі бульбы Харкаўскай вобласці да 1 красавіка павінен быць у абавязковым парадку выкананы поўнасьцю.

На ўсе выдаткі, якія ў Вас будуць па пастаўцы бульбы з глыбінных пунктаў да прыстанцыйных пунктаў, абавязкова афармляйце дакументальнымі дадзенымі. І пры адпраўцы бульбы адначасова шлеце дакументы.

Бульба павінна быць добраякаснай, у паўне годнай к пасеву.

Ставім Вас у сьведомасьць, што днямі прыбывае партыя тавараў для стымуляваньня сялян, калгасаў і калгаснікаў, якія прадаюць бульбу. Разьлік за здадзеную бульбу ўтварайце зараз-жа. Патрэбную колькасьць грошай можаце атрымаць у райзаге.

Маецца тэлеграма сакратара абкома партыі Харкава, што нізавая сець, якая своечасова выканана свае пляны пагрузкі бульбы Харкаўскай вобласці, будзе прымяявана, аб чым паведамеце свой апарат.

Старшыня райсавету Тузаў

Прадстаўнік Харкаўскага абл. камітэту партыі Росенка

Дырэктар райзагу Плоткін

Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднаньняў Магілёўскай вобласці. Ф. 2952. Воп. 1а. Спр. 247. Л. 8. Машынапісная копія.

№ 5 Пастанова № 344 СНК БССР і ЦК КП(б)Б «Пра аказаньне насеннай дапамогі бульбай Кіеўскай і Адэскай вобласьцям УССР»

24 сакавіка 1933 г.

СНК БССР і ЦК КП(б)Б пастанаўляюць:

1. У сувязі з неабходнасьцю аказаньня насеннай дапамогі дадаткова, апроч Харкаўскай, таксама Кіеўскай і Адэскай вобласьцям і ў змену пастановы СНК БССР за 8/III-1933 г. № 261, замацаваць да абласьцей УССР 61 раён з наступным размяркаваньнем:

для Харкаўскай вобласьці замацаваць – 21 раён з плянам 16000 т.

для Кіеўскай » » 18 » « 8500

« Адэскай » » 22 » « 6600

Сьпіс раёнаў, замацаваных за асобнымі арганізацыямі дадаецца.

3*. Прапанаваць загатоўчым арганізацыям тэрмінова даць паказаньне раёнам, адмацованых ад Харкава і ўказаць якой вобласьці яны павінны грузіць.

4. Абавязаць раённыя выканаўчыя камітэты і райкомы КП(б)Б, пачынаючы з 25/III – пачаць адгрузку бульбы прымацаваным абласьцям паводле гэтай пастановы.

СНК БССР і ЦК КП(б)Б прапануюць усім РВК і РК КП(б)Б прыняць сапраўдныя захады, каб поўнасьцю ў бліжэйшыя дні выканаць пляны дэц[энтралізаваных] загатовак бульбы для аказаньня насеннай дапамогі прымацаваным абласьцям УССР.

Нам. старшыні СНК

БССР К. Бэнэк

Сакратар ЦК КП(б)Б

Рыскін

Плакаты 1933 года

Дадатак 1 да дак. № 5

Для Харкаўскай абласьці

	Плян	Белкап- плодгар.	Белплод- гародніна
1. Аршанскі	1000	400	600
2. Асіпавіцкі	300	300	—
3. Бабруйскі	800	800	—
4. Брагінскі	1500	700	800
5. Быхаўскі	800	800	—
6. Веткаўскі	500	400	100
7. Глускі	500	500	—
8. Капыльскі	600	250	350
9. Касьцюковіцкі	1000	1000	—
10. Клімавіцкі	1000	800	200
11. Крупскі	400	400	—
12. Любаньскі	300	300	—
13. Магілёўскі	1200	540	660
14. Парыцкі	600	500	100
15. Пухавіцкі	500	200	300
16. Рагачоўскі	1500	1300	200
17. Сененскі	400	150	250
18. Слуцкі	800	300	500
19. Хойніцкі	900	400	500
20. Чавускі	600	200	400
21. Шкляўскі	800	800	—
	16000	11040	4960

Кіраўнік спраў СНК БССР С. Кандыбовіч

* Пункт 2 прапушчаны

Дадатак 2 да дак. № 5

Для Кіеўскай вобласці

	Плян	Белкап- плодгар.	Белплод- гародніна
1. Буда-Кашалёўскі	500	200	300
2. Бягомльскі	200	200	—
3. Бялыніцкі	100	50	50
4. Бярэзінскі	400	400	—
5. Кармянскі	700	600	100
6. Дзяржынскі	200	150	50
7. Крычаўскі	700	700	—
8. Лоеўскі	300	150	150
9. Мсціслаўскі	1000	1000	—
10. Пропойскі	300	100	200
11. Ст. Дарожскі	300	250	50
12. Старобінскі	200	100	100
13. Талачынскі	800	600	200
14. Уваравіцкі	1100	500	600
15. Чачэрскі	600	600	—
16. Чашніцкі	400	400	—
17. Чырвонапольскі	200	200	—
18. Чэрыкаўскі	500	500	—
	8500	6700	1800

Кіраўнік спраў СНК БССР С. Кандыбовіч

Дадатак 3 да дак. № 5

Для Адэскай вобласці

	Плян	Белкап- плодгар.	Белплод- гародніна
1. Бешанковіцкі	100	50	50
2. Горацкі	225	100	125
3. Дубровенскі	150	100	50
4. Ельскі	150	80	70
5. Жлобінскі	1500	1100	400
6. Жыткавіцкі	100	100	—
7. Камарынскі	300	300	—
8. Клічаўскі	500	400	100
9. Лельчыцкі	100	100	—
10. Лепельскі	100	50	50
11. Лёзненскі	200	100	100
12. Мазырскі	300	100	200
13. Нараўлянскі	75	—	75
14. Петрыкаўскі	200	100	100
15. Плешчаніцкі	200	200	—
16. Расонскі	200	100	100
19*. Рэчыцкі	1000	400	600
20. Сіроцінскі	300	200	100
21. Смалявіцкі	200	150	50
22. Ушацкі	100	50	50
23. Церахоўскі	400	150	250
24. Чырв. Слабодзкі	200	100	100
	6600	4030	2570

Кіраўнік спраў СНК БССР С. Кандыбовіч

Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Магілёўскай вобласці. Ф. 2952. Воп. 1а. Спр. 247. Л. 9–12. Машынапісная копія.

* Пункты 17, 18 прапушчаны

№ 6 Письмо уполномоченного Киевского обкома КП(б)У Логина секретарю Чашникского райкома КП(б)Б с просьбой уделить максимум внимания вопросу заготовки посевного картофеля для районов Киевской области

25 апреля 1933 г.

Киевская область, вследствие низкого урожая стала перед фактом, в отдельных районах области, отсутствия продовольственных ресурсов и особенно посевного картофеля.

Постановлением ЦК ВКП(б) для оказания помощи Киевской области были выделены несколько областей РСФСР для заготовки с[ельско]х[оз]яйственных продуктов и Белорусская республика по заготовке посевного картофеля.

На основании задания ЦК ВКП(б) ЦК Белорусской республики также приняло постановление об оказании помощи Киевской области посевным картофелем; выполнение настоящего постановления облегчит состояния пораженных районов Киевщины.

В связи с этим по советской линии было издано постановление, по которому Ваш район должен оказать помощь по заготовке посевного картофеля с отгрузкой в установленный срок с расчетом этого срока на своевременное проведение посевной кампании Киевщины.

На протяжении месяца работы наших бригад, в Вашем районе планы далеко еще не выполнены, а установленные сроки давно уже прошли, что грозит колоссальным прорывом посевной кампании Киевщины.

Киевский обком КП(б)У обращается к Вам с просьбой в порядке социалистической помощи уделить максимум внимания заготовке посевного картофеля.

Учитывая важность политического состояния пограничной Киевской области, я надеюсь с Вашей стороны получить максимальную помощь и содействие нашим бригадам выполнить в Вашем районе планы по заготовке картофеля в ближайшие дни.

С ком[мунистическим] приветом Киевский обком.

Уполномоченный по Белоруссии Логин

Государственный архив Витебской области. Ф. 105-п. Оп. 2а.

Д. 81. Л. 152. Подлинник. Машинопись.

**Публикацию подготовили
кандидат исторических наук, доцент
В.И. Адамушко и кандидат
исторических наук В.П. Крюк**

Очередь у продовольственного магазина в Харькове. 1932 год

